

УДК 94:[355.425.4.083УПА(477.82-21:430):341.76]“1943.12”

ПЕРЕГОВОРИ КОМАНДУВАННЯ ЗАГОНУ ІМ. БОГУНА З НІМЕЦЬКИМ ОКУПАЦІЙНИМ КЕРІВНИЦТВОМ ВОЛОДИМИР-ВОЛИНСЬКОГО ГЕБІТУ (грудень 1943 р.)

Ігор БІГУН

Центр досліджень визвольного руху,
бул. Трьохсвятительська 4, 01001, Київ, Україна

У статті проаналізовано перебіг та обставини переговорів між представниками німецької окупаційної адміністрації Володимир-Волинського гебіту і командиром загону УПА ім. Богуна Порфирієм Антоною у грудні 1943 р. Доведено, що ініціювала контакти саме німецька сторона. Предметом перемовин було припинення диверсій УПА на залізницях і не перешкодження німецькій адміністрації збирати контингент в обмін на звільнення полонених повстанців і припинення терору проти цивільного населення. Проте сторони не досягли жодної угоди, а припинила переговори саме сторона УПА через заборону Служби безпеки ОУН. Радянський уряд, який пізніше дізнався про факт повстансько-німецьких переговорів, широко використав це у своїй пропаганді для дискредитації УПА як “нацистських колабораціоністів”. Головна теза статті полягає в тому, що така репутаційна втрата була основною причиною засудження до страти військово-польовий судом УПА командира загону ім. Богуна П. Антонока (“Сосенка”).

Ключові слова: Друга світова війна, Українська Повстанська Армія, Володимир-Волинський гебіт, німецька окупаційна адміністрація, П. Антонок.

Епізодичні контакти Української повстанської армії з німецькими окупаційною адміністрацією належать до “слизьких” тем, які часто стають об’єктами спекуляцій. Відповідно, лише ретельне з’ясування обставин кожного випадку переговорів чи співпраці УПА з окупантами дасть змогу аргументовано говорити про справжні цілі, які переслідували українські повстанці, йдучи на такий крок.

У контексті дослідження локальних повстансько-німецьких переговорів історики, зазвичай, наводять випадок розстрілу колишнього командира загону ім. Богуна військової округи (ВО) “Турів” Порфирія Антонока. 7 березня 1944 р. Військово-польовий суд УПА засудив Порфирія Антонока (“Сосенка”, “Кліща”) до смертної кари. Як зазначалося в офіційному вирокі, його провина полягала в тому, що: “Антонок – Сосенко – Кліщ, проти наказу, переговорював з німецьким окупантом, чим виступив проти генеральної політичної лінії УПА”¹.

¹ Виймок з акту обвинувачення Порфирія Антонока, Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ), ф. 13, спр. 376 (Збірник документів про структуру та харак-

Проблема полягає в тому, що застосування найвищої міри покарання за переговори з ворогом було, все-таки, випадком надзвичайним. Окрім “Сосенка” відомо тільки про ще одного командира, якого стратили за подібним звинуваченням, – Миколу Олійника (“Орла”). Тому в даній статті ми якомога докладніше відтворимо хід переговорів між “Сосенком” і німецькими представниками, щоб з’ясувати, наскільки обґрунтованими були звинувачення, висунені йому Військово-польовим судом.

Отже, керівництво загону ім. Богуна вело переговори з представниками окупаційної адміністрації Володимир-Волинського гебіту в грудні 1943 р. Як свідчив на допитах у СМЕРШІ колишній командир куреня ім. Сагайдачного цього загону Олексій Брись (“Остап”), відбулося три раунди перемовин. Перший – у грудні 1943 р. на хуторі за 2 км від с. Стенжаричі² Устилузького (нині – Володимир-Волинського) району, за три або чотири дні до наступного раунду³. Приводом для контактів стала ініціатива німців. Річ у тім, що в кінці листопада 1943 р. під час переїзду Володимирщиною нацисти взяли в полон політвиховника загону ім. Богуна Віктора Шибисту (“Брову”), курінного політвиховника Івана (Олександра) Андрійчука (“Андрія”)⁴ і підпільницю “Оксану”. “Брова” зміг утекти під час конвоювання, але решта націоналістів залишилися в руках окупантів. Невдовзі через хлопця-селянина устилузький крайсландвірт Остен передав записку, в якій пропонував командирові загону УПА зустріч⁵. Командир загону Порфи́рій Анто́нюк (“Сосенко”, “Кліщ”) погодився. На першій зустрічі з Остеном, крім нього були “Остап”, “Брова”, сотенні “Ігор” і “Гонта”. Крайсландвірт заявив, що його мета – домовитися, щоб УПА не перешкождала йому виконувати плани постачання хліба. “Кліщ” відповів, що це можливо за умови, якщо німці відпустять полонених упівців, що б засвідчило щирість їхніх намірів⁶. Остен пообіцяв поклопотатися перед Володимир-Волинським гебітскомісаром із цього приводу і обидві сторони домовилися про наступну зустріч. Повстанці повинні були прислати за німцем своїх коней⁷.

У свою чергу, заступник командира Сумського партизанського з’єднання з розвідки майор держбезпеки Іван Юркін обставини першої зустрічі передавав

тер антирадянської діяльності “Організації українських націоналістів – ОУН” та “Української повстанської армії”), т. 54, арк. 1.

² Ймовірно, у с. Стрілецька-2 (нині не існує), як це пропонували німці (Архівна кримінальна справа Брися Олексія Семеновича, Архів Управління СБУ (далі – УСБУ) у Волинській області, спр. 8054фп., арк. 14).

³ Архівна кримінальна справа Брися Олексія Семеновича, арк. 14.

⁴ Андрійчук Іван (Олександр) Петрович – “Андрій”, “Карпо”. З весни 1943 р. – політвиховник сотні УПА, діяв на території Локачинського та Горохівського р-нів Волинської обл. Восени 1943 р. заарештований німецькою жандармерією. Перебував у Володимир-Волинській в’язниці. Подальша доля невідома.

⁵ Там само, арк. 14, 50зв, 51, 74зв.

⁶ Архівна кримінальна справа Брися Олексія Семеновича, арк. 14, 51–51зв.

⁷ Там само, арк. 51зв.

дещо інакше. Остен “поставив наступні вимоги: не воювати з німцями, які, своєю чергою, не переслідуватимуть націоналістів і навіть допоможуть їм у боротьбі з поляками; дати німцям продовольство і худобу в обмін на зброю. Ці пропозиції Остен аргументував тим, що вони – німці – пов’язані з націоналістами спільним завданням – боротьбою з більшовиками”⁸. Однак, доносив чекіст, націоналісти відкинули ці вимоги. За кілька днів потому П. Антонюк (“Кліщ”) отримав “офіційного листа” від Володимир-Волинського гебітско-місаріату з пропозицією перемовин із тих же самих питань⁹.

Другий раунд перемовин проходив 5 (за іншими даними, 9 грудня) грудня 1943 р. у с. Мосур Устилузького району (нині – Мосир Любомльського р-ну)¹⁰. Від німецької адміністрації знову приїхав Остен із перекладачем, а загін ім. Богуна представляла делегація на чолі з П. Антонюком (“Кліщем”) у тому ж самому складі, що й попереднього разу¹¹.

Остен передусім поцікавився в Антонюка, чи має той повноваження на переговори. Антонюк відповів ствердно, оскільки, будучи командиром всіх підрозділів УПА на Володимирщині, вважав себе відповідальним за цілу округу. Відтак вони домовилися про наступну зустріч за участі гебітсландвірта Екгофа, на якій потрібно було остаточно устійнити пункти угоди¹². Зокрема, повстанці поставили такі вимоги:

1. Німці припиняють розстріли мирних мешканців за діяльність УПА і обстріли українських сіл із панцерних потягів.

2. Німці не обстрілюватимуть підрозділи УПА, які переправляються через залізничні колії.

3. Окупанти не переслідуватимуть родин вояків УПА.

4. Сторони проводять обмін полоненими¹³.

Окрім того, за даними документів, що їх захопило Сумське партизанське з’єднання під час розгрому загону ім. Богуна, серед вимог УПА були також такі:

5. Німці звільняють із служби всіх поляків – поліцейських і цивільних.

⁸ *Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны, т. 2: 1944–1945*, ред. Андрей Артизов (Москва: РОССПЭН, 2012), 5.

⁹ Там же.

¹⁰ Архівна кримінальна справа Брися Олексія Семеновича, арк. 14зв, 51зв; Звіт з становища у районах Локач, Горохів, Берестечко, Володимир, Устилуг, Оздюдичі у грудні 1943 р., ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376 (Збірник документів про структуру та характер антирадянської діяльності “Організації українських націоналістів – ОУН” та “Української повстанської армії”), т. 75, арк. 47; *Літопис УПА. Нова серія, т. 4. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ 1943–1959. Книга перша: 1943–1945*, упор. Анатолій Кентій, Володимир Лозицький і Ірина Павленко (Київ, Торонто: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, Видавництво “Літопис УПА” та ін., 2002), 137.

¹¹ Архівна кримінальна справа Брися Олексія Семеновича, арк. 14зв, 51зв.

¹² Там само, арк. 52.

¹³ Там само, арк. 15, 52, 118.

6. Німці повинні розгромити або принаймні не допомагати польським партизанам¹⁴.

Натомість, представники УПА обіцяли припинити диверсії на залізницях проти німецьких ешелонів. Крайсландвірт же, з німецького боку, пропонував співпрацю в боротьбі проти радянських партизанів і вимагав від повстанців не заважати окупаційній владі збирати контингент із українських сіл Володимир-Волинського округу¹⁵. Остаточне обговорення цих пунктів перенесли на наступний раз з умовою, що німці відпустять І. Андрійчука і “Оксану”¹⁶.

Як повідомляв 25 січня 1944 р. Юркін, на другій зустрічі “націоналісти одною з умов висунули вимогу звільнити їхніх заарештованих, після чого угода відбулася”¹⁷. Хоча, як ми показали вище, тоді було устійнено тільки попередній список умов для еventуальної домовленості.

Після цієї зустрічі П. Антонюк зв’язався з референтом Служби безпеки (СБ) Волинської обл. і керівником відділу СБ ВО “Турів” Анатолієм Козярем-“Володимиром” і поінформував його про німецькі пропозиції. “Володимир” заборонив дальші контакти, пояснивши, що німці провокують повстанців з метою підірвати авторитет УПА серед населення¹⁸. Із цього приводу “Брова”, за даними радянської агентури, в розмові з іншими членами штабу загону ім. Богуна висловив таку думку: “Німці з нами заграють, але ми не будемо говорити з ними від імені нашої партії, щоб не дискредитувати керівництво, з іншого боку – потрібно налагодити справу так, щоб німці брали в населення продовольство і худобу повз нас, бо наше пряме втручання в це питання відштовхне від нас населення”¹⁹.

Наступний, третій, раунд було проведено на хуторі с. Стенжаричі 20 грудня 1943 р.²⁰ (“Через тиждень після другої”, – згадував Брись²¹). Німецьку сторону представляли крайсландвірт Остен, гебітсландвірт Екгоф, начальник гестапо Володимира-Волинського Браун зі своїм колегою, а також іще один представник²². Через заборону СБ “Кліщ” замість себе делегував свого ад’ютанта

¹⁴ *Літопис УПА. Нова серія, т. 4*, 137.

¹⁵ Архівна кримінальна справа Брися Олексія Семеновича, арк. 15, 52.

¹⁶ Там само, арк. 15.

¹⁷ *Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны*, 5.

¹⁸ *Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны*, 5; Архівна кримінальна справа Брися Олексія Семеновича, арк. 15, 118.

¹⁹ *Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны*, 5.

²⁰ Там же.

²¹ Архівна кримінальна справа Брися Олексія Семеновича, арк. 52.

²² Там само, арк. 15зв. Ці дані спростовують твердження Голови суду над П. Антонюком 7 березня 1944 р. Євгена Татури (“Романа Петренка”), “Омелька”, що Антонюк вів переговори зі штабом 16-ї танкової дивізії Вермахту в м. Володимирі-Волинському (*Літопис Української Повстанської Армії, т. 27. Роман Петренко (“Юрко”, “Омелько”), За Україну, за її волю: спогади* (Торонто, Львів: Видавництво “Літопис УПА”, 1997), 204, 206.

“Ворона”, курінного “Остапа” і політвиховника “Брову”²³. Німцям же повідомили, що “Кліща” терміново викликали до вищого командування²⁴.

Найперше, що цікавило повстанців, це доля їхніх полонених “Андрія” і “Оксани”. Німці відповіли, що їх передали від жандармерії до гестапо, тому питання їх звільнення вирішуватиметься після закінчення перемовин, коли німці побачать результат²⁵. Але “Остап” заявив, що “Кліщ” узяти участь у переговорах не може, а він та інші присутні представники УПА повноважень обговорювати обумовлені раніше питання не мають²⁶. Не бажаючи їхати без результатів, німці запропонували обмінятися своїми міркуваннями щодо цих проблем²⁷.

Стосовно вільного переїзду залізниць “Остап” сказав, що для УПА важливо, щоб у повстанців не стріляла німецька охорона залізничних переїздів. До того ж, упівці вимагали припинити обстрілювати німецькими бронепотягами українські села, які розташовані вздовж залізничних ліній. На це начальник гестапо Браун відповів відмовою, бо, “він не може не обстрілювати і пропускати через лінії залізниць збройні загони, які діють на території Німецької держави”²⁸. “Легалізуйтеся, – вів далі гестапівець, – тоді визнаємо вас за армію повстанців. Без цього визнати вас армією не можемо і кожного озброєного вважатимемо за бандита”²⁹.

Торкаючись питання сільськогосподарських поставок, окупаційна влада зажадала від УПА не перешкоджати здачі контингенту. Своєї відповіді “Остап” дати на це не міг, а тому запропонував німцям скласти список сіл, вказавши, яку кількість продовольства з кожного села вони потребують. Цей список він мав передати командуванню свого загону, щоб там ухвалили яке-небудь рішення з цього приводу. На цьому черговий раунд закінчився³⁰.

Як виявилось, він був останнім. Хоча й було обумовлено місце й час наступної зустрічі (за тиждень у невідомому селі), на неї від загону ім. Богуна ніхто не прибув. Потому Браун надіслав невдоволеного листа з обіцянками відпустити полонених повстанців, якщо переговори відновляться. Однак командир загону П. Антонюк дав негативну відповідь і більше контактів з адміністрацією гебіту не мав³¹.

Хоча радянський розвідник зафіксував один випадок, як у перших числах січня 1944 р. німці машинами приїхали в с. с. Бобли, Гнійне, Туропин та ін., що розташовувалися в околицях бази загону ім. Богуна “Січ”, забрали зерно, птицю (500 курей) і худобу (40 корів, а також свині й коні), залишивши на-

²³ Архівна кримінальна справа Брися Олексія Семеновича, арк. 52зв.

²⁴ Там само, арк. 118.

²⁵ Там само, арк. 52зв, 118.

²⁶ Там само, арк. 52зв.

²⁷ Там само, арк. 53.

²⁸ Там само.

²⁹ Там само, арк. 118зв.

³⁰ Там само, арк. 53.

³¹ Там само, арк. 53зв.

томість зброю (20 гвинтівок) та боєприпаси³². 13 січня невідомий повстанець повідомляв заступнику П. Антонюка – “Князю”, що “з Гнина [Гнійного – І. Б.] самооборона зброї не дістала чиріз те що той которій видавав зброю то десь виїхав. В силі Гнині 13.І.44 р. о годині 9 дня було німакі 3 машини. І до них із Сьвічева [Свійчева – І. Б.] людей приганяли корови...”³³. Скоріш за все, йдеться про один і той самий випадок – тобто, німецька зброя призначалася для сільської самооробони. П. Вершигора писав у звіті, що тоді німці замість 50 рушниць дали 20, “тому що не було завідувача складом”³⁴.

Однак невідомо, чи це відбулося із санкції командира загону ім. Богуна, чи німці вважали, що їхня домовленість чинна. 22 січня 1944 р. в. о. командира загону “Князь” отримав донесення, що “21.І.44 р. було 3 грузових машини і одна таксувка Німаків, то як тикали з Свічева [Свійчева – І. Б.] то хотіли в Гнини [Гнійному – І. Б.] установитися і в той час вони зауважили що наши Повстанці їх наганяють [виділення наше – І. Б.], то зараз завернулися і сказали щоб хто переказав до Свічева для голови, щоб голова Свічева визначить контингент м’ясо на 24.І.1944 р. то вони приїдуть і заберуть. І самі чем скоріш утекле”³⁵. Із наведеного епізоду видно, що між німецькими солдатами та повстанцями стосунки залишалися ворожими. Більше того, збереглися накази “Кліща” за січень 1944 р., в яких ідеться про диверсії на залізницях, – припинення яких у першу чергу домагалися німці³⁶.

Отже, відтворивши хід перемовин командування загону ім. Богуна і німецької окупаційної влади Володимир-Волинського гебіту, можна ствердити, що:

- а) контакти відбувалися з німецької ініціативи;
- б) єдиними мотивами участі в них представників загону було бажання звільнити полонених і оборонити місцеве населення від терору окупантів;
- в) жодних конкретних домовленостей, а тим більше письмових угод сторони не досягли, ба більше – контакти зірвала саме сторона УПА;
- г) місцеве керівництво підпілля ОУН-Б було поінформоване про зустрічі, а П. Антонюк (“Кліщ”) більше не брав у них участі чеерз заборону з боку СБ.

³² *Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны*, 5, 40; Звіт командування дивізії про бойову діяльність і партійно-політичну роботу підрозділів дивізії за період з 2 січня 1944 р. по 8 листопада 1944 р., Центральний державний архів громадських об’єднань України (ЦДАГО України), ф. 63 (Перша українська партизанська дивізія ім. двічі Героя Радянського Союзу С. А. Ковпака (Сумське партизанське з’єднання)), спр. 5, арк. 55–56.

³³ Лист до курінного “Князя”, Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України), ф. 3838, оп. 1, спр. 37 (Звіти, повідомлення та лікарські посвідки військовиків куреня “Січ” в справах військових подій), арк. 10.

³⁴ Звіт командування дивізії про бойову діяльність і партійно-політичну роботу підрозділів дивізії за період з 2 січня 1944 р. по 8 листопада 1944 р., арк. 56.

³⁵ Лист “Сокола” до командира “Князя”, ЦДАВО України, ф. 3838, оп. 1, спр. 37 (Звіти, повідомлення та лікарські посвідки військовиків куреня “Січ” в справах військових подій), арк. 24.

³⁶ Лист “Кліща” до командира “Рубаша”, ЦДАВО України, ф. 3838, оп. 1, спр. 6 (Накази командира загону ім. Богуна), арк. 164.

Тому необґрунтованими видаються звинувачення, висунені П. Антонюкові військово-польовим судом УПА 6-7 березня 1944 р.: “Антонюк – Сосенко – Кліщ, проти наказу, переговорював з німецьким окупантом, чим виступив проти генеральної політичної лінії УПА”, за що підсудного засудили до смертної кари³⁷.

Більше того, навіть раніше за Антонюка, у листопаді 1943 р. у перемовини з комендантом німецького гарнізону м. Каменя-Каширського Волинської обл. фон Альвенслебеном вступив провідник Камінь-Каширського надрайону ОУН-Б Устим Кузьменко (“Ярослав”). Контакти з Альвенслебеном, начальником гестапо і гебітскомісаром продовжили 10-12 січня 1944 р. члени ОУН-Б з Любешева Ірина Дем’яненко і Романюк. Як наслідок, нацисти без бою залишили містечко із запасами зброї, а 13 січня 1944 р. його зайняла сотня УПА Івана Кобця (“Мазепи”) з куреня Павла Климука (“Криги”)³⁸. І командування ВО “Турів” було в курсі цієї угоди й навіть координувало процес вивезення трофеїв, про що прямо сказано в наказі Ч. 10 від 15 січня 1944 р.³⁹.

Відповідно, жодного покарання вказані командири і провідники не понесли. Як і серед інших відомих випадків не санкціонованих вищим проводом переговорів з нацистами більшість командирів (В. Кук, О. Гасин, О. Луцький, В. Андрусак) понесла дисциплінарну, а не кримінальну відповідальність. Схоже, випадок Порфирія Антонюка, як і пізніше ще одного командира – Миколи Олійника (“Орла”) у квітні 1944 р. на Львівщині⁴⁰, був радше показовим з огляду на певні обтяжуючі обставини, через які командирів присудили неадекватно суворе покарання. На нашу думку, такою обставиною було те, що документи, які засвідчували факт переговорів командування загону ім. Богун з німцями, потрапили до рук радянської сторони. І радянська влада сповна скористалася ними.

³⁷ Виймок з акту обвинувачення Порфирія Антонюка, арк. 1.

³⁸ *Десять буремних літ. Західноукраїнські землі в 1944–1953 рр. Нові документи та матеріали*, упор. Володимир Сергійчук (Київ: Дніпро, 1998), 48; *Український здви́г: Волинь. 1939–1945*, упор. Володимир Сергійчук (Київ: Українська видавнича спілка, 2005), 414–415; Ярослав Антонюк, *Український визвольний рух в постатях керівників. Волинська і Брестська області (1930–1955)* (Торонто, Львів: Видавництво “Літопис УПА”, 2014), 328, 385; *ОУН-УПА в Беларусі 1939–1953 гг.: документи и материалы*, 2-е изд., сост. Владимир Адамушко и др. (Минск: Вышэйшая школа, 2012), 125; Алексей Федоров, *Последняя зима* (Москва: Советский писатель, 1981); Иван Патриляк, “Повстансько-німецькі переговори грудня 1943 – вересня 1944: причини, хід, наслідки,” *Воєнна історія* 5 (2008), доступ отримано 1 листопада 2018, http://warhistory.ukrlife.org/5_08_4.html; *Українские националистические организации в годы Второй мировой войны*, 40, 58.

³⁹ *Літопис УПА. Нова серія, т. 2. Волинь і Полісся: УПА та запілля 1943–1944*, упор. Олександр Вовк (Київ, Торонто: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, Видавництво “Літопис УПА” та ін., 1999), 542.

⁴⁰ Протокол з діяльності Орла та виконання присуду смерті сотенного Миколи Олійника (“Орла”), Архів Центру досліджень визвольного руху (ЦДВР), ф. 9 (Збірка документів Миколи Лебеда), т. 15, аркуш без номера, доступ отримано 1 листопада 2018, <http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/8919/>.

27–28 січня 1944 р. радянське Сумське партизанське з'єднання розгромило базу “Січ” у Свинаринських лісах і ще кілька днів переслідувало загін ім. Богуна. Серед захоплених в одному з боїв документів партизани знайшли текст із тезами перемовин, на який ми вище покликалися, – оригінал і переклад, про що 30 січня 1944 р. доповідав командир партизанів Петро Вершигора в УШПР⁴¹.

Не гаючи часу, партизани з цього приводу розпосюдили серед населення власні листівки – “Що таке УПА? Хто такі ОУНівці?”⁴² і “Документ ганьби, зради”⁴³. У них, покликаючись на переговори Антоноюка з німцями, що були описані в викривленій формі, партизани твердили, що “УПА – передовий загін німецького Гештапо... зборище зрадників українського народу... загибель ваших синів і дочок!”⁴⁴.

А вже 12 лютого 1944 р. Рада народних комісарів і Президія Верховної Ради УРСР випустили й масово розповсюдили відозву “До так званих “УПА” та “УНРА”. У ній Голова Президії Верховної Ради УРСР Михало Гречуха і Голова Ради народних комісарів УРСР Микита Хрущов, тавруючи повстанців як “гітлерівських посіпак”, прямо вказували на переговори Остена з Антоноюком, яких названо за їхніми справжніми прізвищами. Обставини й результати цих контактів подавалися у викривленій формі: “У грудні 1943 р. в с. Стенжаричі Володимир-Волинського району відбувались переговори між одним з командирів загону УПА Антоноюком, командиром німецької застави у Володимир-Волинську оберлейтенантом Остеном і заступником гебітс-комісара Володимир-Волинська. Унаслідок цих переговорів було укладено угоду про спільну боротьбу з радянськими і польськими партизанами, при цьому німецькі окупанти зобов’язалися постачати УПА озброєння, а УПА зобов’язалась не перешкоджати німцями грабувати населення сіл зайнятих УПА. Після цієї угоди гітлерівці пограбували по всіх селах худобу та зерно”⁴⁵.

Відозву надрукували в усіх районних та обласних газетах, розклеїли у вигляді плакатів на людних місцях і публічно зачитували на зборах у всіх населених пунктах звільнених територій Західної України. 300 тис. примірників

⁴¹ *Літопис УПА. Нова серія, т. 4*, 137.

⁴² Листівка радянських партизанів “Що таке УПА? Хто такі ОУНівці?”, ЦДАГО України, ф. 63, оп. 1, спр. 153 (Листівки, звернення, видані УШПР, політуправліннями фронтів, штабом з’єднання до населення окупованих областей, німецьких, польських, словацьких солдатів. Зведення (копії) Радінформбюро), арк. 18.

⁴³ Листівка радянських партизанів “Документ ганьби, зради”, Там само, арк. 51.

⁴⁴ Там само.

⁴⁵ Радянське звернення “До учасників так званих “УПА” та “УНРА”, Архів Центру досліджень визвольного руху, ф. 9 (Збірка документів Миколи Лебедя), т. 40 (Радянські документи), арк. 14; *Десять буремних літ. Західноукраїнські землі в 1944–1953 рр.*, 26; *Літопис УПА. Нова серія, т. 3. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: Директивні документи ЦК Компартії України: 1943–1959*, упор. Олександр Вовк, Ірина Павленко і Юрій Черченко (Київ, Торонто: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, Видавництво “Літопис УПА” та ін., 2001), 82.

звернення у вигляді летючок мали скидати літаки за лінією фронту. На додачу, її неодноразово транслиували по радіо⁴⁶.

Аналогічну інформацію про Остена й Антонюка М. Хрущов повторив у своєму виступі на IV сесії Верховної Ради УРСР 1 березня 1944 р., який не вдовзі було видано окремою брошурою накладом у 200 тис. примірників. Тобто факт переговорів було розголошено на всю республіку⁴⁷.

Як і у зверненні, так і в доповіді Хрущова, за кілька абзаців перед тим згадано й контакти в Камені-Каширському. Проте без жодної конкретики і, тим паче, прізвищ учасників. Від таких звинувачень командуванню УПА було легше відмежуватися, ніж від інформації зі справжнім прізвищем командира і тезами угоди (хоча якої не існувало, на чому наполягав О. Брись⁴⁸).

Цей факт дуже сильно компрометував повстанську армію, перекреслював перед громадською думкою заслуги повстанців в антинацистській боротьбі й давав пропагандистські “козирі” радянській владі.

Щоби нівелювати можливі наслідки для свого авторитету, на нашу думку, командування ВО “Турів” і УПА-Північ вирішило показово покарати П. Антонюка (“Сосенка”, “Кліща”). Версію про те, що причиною страти Антонюка був саме витік інформації про переговори, а не самі контакти як такі, підтверджують відомі нині факти таких перемовин наступного командира загону ім. Богуна – Олекси Громадюка (“Голобенка”, “Острізького”) вже після розстрілу “Сосенка”-“Кліща”!

Як свідчив на допитах в НКВС колишній шеф штабу ВО “Турів” Микола Павлович (“Яворенко”), у квітні новий командир загону проводив реорганізацію і доукомплектування своїх підрозділів. Але на всі чотири сотні бракувало зброї. Тоді О. Громадюк звернувся до коменданта СД м. Володимира-Волинського (очевидно, того самого Брауна) й отримав від нього велику кількість набоїв і протитанкову рушницю. Боєприпаси повстанський командир розділив між своїм та іншими загонами⁴⁹. За даними партизанського з’єднання Ніколайчика, у березні 1944 р. сотні УПА в с. с. Могильне, Свійчів та Овадне

⁴⁶ *Літопис УПА. Нова серія, т. 3, 79–80.*

⁴⁷ Никита Хрущев, *Освобождение украинских земель от немецких захватчиков и очередные задачи восстановления народного хозяйства Советской Украины. Доклад председателя Совета Народных Комиссаров Украинской ССР на IV сессии Верховного Совета УССР 1 марта 1944 года в Киеве* (Москва: ОГИЗ Госполитиздат, 1944), 18.

⁴⁸ Архівна кримінальна справа Брися Олексія Семеновича, арк. 98зв.

⁴⁹ *Літопис УПА. Нова серія, т. 15. Боротьба проти повстанського руху і націоналістичного підпілля: протоколи допитів заарештованих радянськими органами державної безпеки керівників ОУН і УПА. 1945–1954. Книга 2*, упор. Світлана Власенко, Сергій Кокін і Володимир Лозицький (Київ, Торонто: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, Видавництво “Літопис УПА”, Державний комітет архівів України, Галузевий державний архів СБУ, 2011), 96–97.

(тобто, у р-ні дислокації загону ім. Богуна весною 1944 р.) отримали від німців по 9 кулеметів і 30, 30 і 15 гвинтівок відповідно⁵⁰.

Орієнтовно в період дій загону на Холмщині Євген Татура (“Омелько”; до слова, колишній Голова військово-польового суду над “Сосенком”!), який теж перебував при загоні, мав розмову з невідомим німецьким представником, в ході якої обговорювалося питання передачі цілого вагону боєприпасів. Тоді ж увечері Павлович супроводжував Татуру й німця по дорозі в м. Замостя (Польща), де вони отримали 10 ящиків із патронами, призначених для куреня Івана Климчака (“Лисого”). На зворотному шляху до м. Влодави (Польща) “Омелько” суворо застеріг “Яворенка” і присутнього повстанця “Жабу” під страхом розстрілу зберігати мовчанку про все побачене та почуте⁵¹. “Німці все одно відступатимуть, – пояснював Татура, – тому потрібно їх використувати у власних цілях”⁵².

Отже, боятися слід було не контактів з представниками окупаційної влади, а того, що про них можуть дізнатися. Це підтверджує наш висновок, що саме на П. Антонюка (“Сосенка”, “Кліща”) вище командування переклало всю вину за співпрацю УПА з німцями. І саме через те, що радянська влада публічно викрила факт переговорів із окупаційною адміністрацією Володимир-Волинського гебіту та імена їх учасників.

**NEGOTIATIONS BETWEEN UPA BOHUN DETACHMENT
AND KREISGEBIET WLADIMIR-WOLYNSK
OCCUPATIONAL AUTHORITIES
(December 1943)**

Ihor BIGUN

Center for Research on the Liberation Movement,
4 Triokhsvyatyetska str., 01001, Kyiv, Ukraine

The article analyses the course and circumstances of the negotiations with local Nazi administration representatives which were conducted by UPA Bogun Detachment Commander Porfyriy Antoniuk, alias Sosenko, Klishch. The main thesis of the article is that the negotiations themselves were not the reason due to which Sosenko was executed. Only because the Soviet government learned about Sosenko’s connections with German administration and widely used this fact in its anti-UPA propaganda the UPA-North Group Command decided to sentence Sosenko to death as a demonstration.

Contacts with UPA were initiated by the German side, who captured two insurgents from detachment as prisoners. There were three rounds of negotiations during December 1943

⁵⁰ Літоніс УПА. Нова серія, т. 4, 236.

⁵¹ Літоніс УПА. Нова серія, т. 15, 97.

⁵² Там само, 98.

which took place in the rural area to the north of the Volodymyr-Volynskiy (German name Wladimir-Wolynsk). Ustilug Kreislandwirt Osten and Wladimir-Wolynsk Gebitslandwirt Ekhoф offered to release prisoners and UPA in exchange should not prevent the occupiers from drawing food supplies from the countryside and stop diversions on railroads. On the other hand, Porfyriy Antoniuk in the capacity of the detachment commander issued demands for Nazi troops not to shell UPA units and Ukrainian villages near railway lines, not to persecute UPA soldiers' families, not to support Polish guerillas, and release Ukrainian prisoners.

Both sides did not reach any agreement on the terms they issued to each other. Moreover, Sosenko himself did not attend the last, third, round of talks due to the restriction of the Volhynia Oblast Security Service of the Resistance. Despite Gebitslandwirt Ekhoф's suggestions, the UPA side ceased all connection with Wladimir-Wolynsk Gebiet administration.

But later the Soviet government used information about talks to discredit Ukrainian insurgents as "Nazi collaborators". In late January, 1944 the Soviet partisans defeated the Bogun Detachment and captured documents containing data about the contact with Germans. Nikita Khrushchev publicly stressed on Antoniuk's negotiations with Osten in the Soviet leaflet To so called UPA and UNRA participants (February, 12 1944) and his report on the 4th parliamentary session of the Supreme Soviet of the UkSSR (March, 1 1944). As a result, information about negotiations was widely disseminated throughout the republic.

To avoid reputation losses the UPA North Group Command decided to court-martial Sosenko and executed him on March, 7 1944. This was an extraordinary measure due to aggravating circumstance, because it was not usually applied to such cases as negotiations with Germans.

So in this article I proved that negotiations between UPA Bogun Detachment and Kreisgebiet Wladimir-Wolynsk occupational administration in December 1943 were started by the German side. The insurgent command in the person of Porfyriy Antoniuk, alias Sosenko, Klishch, wanted to have the Ukrainian prisoners released and to protect the local Ukrainian population from the invaders' terror. But the talks deadlocked and Antoniuk did not have any further connections with Nazis. Neither was signed any agreement between UPA and Germans. Although, the Soviet authorities learned about the negotiations and used this information to discredit UPA as "Nazi collaborators" throughout the whole Ukraine. This was the main reason why the UPA North Group Command decided to make show trial and sentenced Antoniuk to death.

Key words: World War II, Ukrainian Insurgent Army, Volodymyr-Volynsky Gebit, German Occupational Administration, P. Antoniuk.

Стаття надійшла до редколегії 12.10.2018

Прийнята до друку 27.10.2018